

dr hab. Andrzej Niewiński, prof. KUL
Katedra Historii Starożytnej Bizantyńskiej i Średniowiecznej
Pracownia Wojskowo-Historyczna
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
ORCID 0000-0003-1613-5885

Recenzja pracy doktorskiej

Oleg Hański

***Uzbrojenie wojsk polskich na południowo-wschodnich ziemiach Królestwa Polskiego w latach
1470–1520***

przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. Tadeusza Grabarczyka, prof. UŁ

Łódź 2025, ss. 689

Problematyka historii wojskowości od lat zajmuje istotne miejsce w refleksji historiograficznej, stanowiąc jeden z istotnych obszarów badań nad funkcjonowaniem państw i społeczeństw w przeszłości. Analiza zagadnień militarnych pozwala nie tylko na rekonstrukcję przebiegu konfliktów zbrojnych, lecz także na uchwycenie szerszych mechanizmów organizacyjnych, gospodarczych i społecznych, które warunkowały zdolność prowadzenia działań wojennych. W szczególności badania nad uzbrojeniem umożliwiają wgląd w materialne podstawy funkcjonowania armii oraz w przemiany technologiczne i kulturowe zachodzące w obrębie sztuki wojennej, stanowiąc zarazem punkt styku pomiędzy historią wojskowości, historią gospodarczą oraz dziejami kultury materialnej.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska autorstwa Olega Hańskiego pt. *Uzbrojenie wojsk polskich na południowo-wschodnich ziemiach Królestwa Polskiego w latach 1470–1520*, przygotowana w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem dr. hab. Tadeusza Grabarczyka, prof. UŁ, przy współudziale promotora pomocniczego dr. Łukasza Ćwikły, stanowi obszerne opracowanie z zakresu historii wojskowości późnego średniowiecza i wczesnej epoki nowożytnej.

Rozprawa liczy blisko 700 stron i ma charakter rozbudowanej monografii problemowej, obejmującej zarówno zagadnienia organizacji wojskowej, jak i szczegółową analizę uzbrojenia zaczepnego oraz ochronnego, a także tzw. armatur, rozumianych jako zestawy uzbrojenia przypisane do poszczególnych kategorii żołnierzy.

Pod względem konstrukcyjnym praca składa się z czterech zasadniczych rozdziałów, poprzedzonych obszernym wstępem o charakterze metodologicznym i historiograficznym, oraz zakończenia zawierającego syntetyczne podsumowanie wyników badań. Całość uzupełniają rozbudowana bibliografia, aneksy oraz liczne zestawienia tabelaryczne i materiał ilustracyjny, co świadczy o dużym nakładzie pracy badawczej oraz dążeniu Autora do możliwie wszechstronnego ujęcia omawianej problematyki.

Już na poziomie formalnym rozprawa sprawia wrażenie pracy dojrzałej i starannie przygotowanej, wpisującej się w nurt badań nad wojskowością doby jagiellońskiej, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki południowo-wschodnich ziem Królestwa Polskiego jako obszaru o istotnym znaczeniu strategicznym i militarnym. Jednocześnie znaczna objętość pracy wskazuje na szeroki zakres podjętych badań oraz ambicję Autora, by ująć analizowane zagadnienia w sposób możliwie pełny i wieloaspektowy.

2. Charakterystyka tematu i celu pracy

Podjęta przez Autora problematyka dotyczy uzbrojenia wojsk polskich funkcjonujących na południowo-wschodnich ziemiach Królestwa Polskiego w latach 1470–1520, a więc w okresie szczególnie istotnym dla przemian organizacyjnych, taktycznych i technicznych zachodzących w siłach zbrojnych monarchii jagiellońskiej. Zakres chronologiczny pracy obejmuje czas od drugiej połowy XV wieku, kiedy to – po zakończeniu wojny trzynastoletniej – nastąpiło przesunięcie głównego teatru działań militarnych na obszary ruskie i podolskie, aż po początek XVI stulecia, zamykający się wprowadzeniem nowych rozwiązań w organizacji systemu obrony tych ziem.

Zakres terytorialny rozprawy obejmuje obszar Rusi Czerwonej i Podola, stanowiący w omawianym okresie południowo-wschodnie pogranicze Królestwa Polskiego, narażone na stałe zagrożenie ze strony najazdów tatarskich, a także konfliktów z Mołdawią i Imperium Osmańskim. Specyfika tego regionu, będącego strefą intensywnych kontaktów militarnych i kulturowych pomiędzy światem zachodnim a wschodnim, nadaje analizowanej problematyce szczególny charakter i uzasadnia potrzebę jej odrębnego, pogłębionego opracowania.

Autor wskazuje jako główny problem badawczy próbę określenia charakteru i typologii uzbrojenia wojsk polskich działających na omawianym obszarze, a także rekonstrukcję zestawów uzbrojenia (tzw. armatur) używanych przez poszczególne kategorie żołnierzy w formacjach jazdy i piechoty. Istotnym elementem rozważań jest również próba uchwycenia wpływu specyfiki działań wojennych prowadzonych na pograniczu – w szczególności

kontaktów z przeciwnikami stosującymi odmienny model walki – na kształt uzbrojenia oraz organizację sił zbrojnych Korony.

Wśród celów szczegółowych Autor wymienia m.in. analizę dotychczasowego stanu badań, rekonstrukcję organizacji poszczególnych komponentów wojska (w tym obrony potocznej, chorągwi nadwornej, pospolitego ruszenia oraz piechoty miejskiej), określenie liczebności i rozmieszczenia garnizonów, a także próbę oceny zasobów uzbrojenia zgromadzonych w głównych ośrodkach obrony pogranicza. Ważnym elementem pracy jest również wskazanie zjawisk przenikania się wzorców wojskowości wschodniej i zachodniej, co wpisuje się w szerszą problematykę kontaktów kulturowych i militarnych na obszarach pogranicznych.

Tak zakreślony program badawczy należy uznać za ambitny i dobrze osadzony w realiach epoki. Problematyka uzbrojenia wojsk polskich na południowo-wschodnich ziemiach Królestwa Polskiego nie doczekała się dotąd wyczerpującego opracowania monograficznego, a dotychczasowe badania miały najczęściej charakter fragmentaryczny lub ujmowały zagadnienie w szerszym, ogólnopolskim kontekście. Podjęcie próby szczegółowej analizy tego problemu w ujęciu regionalnym i funkcjonalnym należy więc uznać za zasadne i potrzebne.

Jednocześnie należy zauważyć, że szeroki zakres postawionych celów badawczych, obejmujących zarówno kwestie organizacyjne, jak i szczegółową analizę różnych kategorii uzbrojenia, stawia przed Autorem wysokie wymagania w zakresie zachowania proporcji między poszczególnymi partiami wywodu oraz utrzymania spójności narracyjnej. Kwestia ta będzie przedmiotem dalszych uwag w części krytycznej niniejszej recenzji.

3. Konstrukcja rozprawy

Rozprawa została skonstruowana w układzie problemowym, który należy uznać za zasadniczo trafny i odpowiadający przyjętym celom badawczym. Autor wyodrębnił cztery główne części pracy, obejmujące kolejno zagadnienia organizacji wojsk polskich na południowo-wschodnich ziemiach Królestwa, uzbrojenia zaczepnego, uzbrojenia ochronnego oraz tzw. armatur, rozumianych jako zestawy uzbrojenia charakterystyczne dla poszczególnych kategorii żołnierzy. Taki układ pozwala na przejście od ogólnej charakterystyki struktur wojskowych do szczegółowej analizy wyposażenia bojowego, a następnie do próby syntetycznego ujęcia relacji pomiędzy poszczególnymi elementami uzbrojenia a funkcjonowaniem konkretnych formacji.

Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza umieszczenie na początku pracy rozdziału poświęconego organizacji wojska. Zabieg ten należy uznać za w pełni uzasadniony metodologicznie, gdyż analiza uzbrojenia bez odniesienia do struktury organizacyjnej sił zbrojnych prowadziłaby do ujęcia statycznego i w pewnym stopniu ahistorycznego. W tym kontekście przyjęta przez Autora kolejność wywodu sprzyja lepszemu zrozumieniu funkcjonalnego znaczenia poszczególnych elementów wyposażenia wojskowego.

Również wyodrębnienie rozdziału poświęconego armaturom należy uznać za rozwiązanie interesujące i ambitne poznawczo. Próba rekonstrukcji zestawów uzbrojenia przypisanych do określonych typów żołnierzy stanowi krok w kierunku wyjścia poza tradycyjne, katalogowe ujęcie broni i zmierza do uchwycenia jej rzeczywistego zastosowania w praktyce wojennej.

Jednocześnie jednak należy zauważyć, że tak szeroko zakreślona koncepcja pracy, obejmująca zarówno zagadnienia organizacyjne, jak i bardzo szczegółową analizę poszczególnych kategorii uzbrojenia, prowadzi do znacznego rozbudowania struktury rozprawy. Liczne podziały wewnętrzne (obejmujące dużą liczbę podrozdziałów i jednostek analitycznych) sprawiają, że wywód miejscami ulega daleko idącej segmentacji, co może utrudniać uchwycenie jego zasadniczej linii interpretacyjnej.

W konsekwencji pojawiają się pytania o proporcje pomiędzy poszczególnymi partiami pracy. Rozbudowane partie opisowe, poświęcone szczegółowej typologii uzbrojenia, nie zawsze pozostają w pełni zrównoważone przez pogłębioną analizę funkcjonalną i syntetyczną. W niektórych fragmentach można odnieść wrażenie, że Autor zmierza w kierunku bardzo drobiazgowego przedstawienia materiału, co – choć świadczy o dużej skrupulatności badawczej – prowadzi do osłabienia przejrzystości wywodu.

Zasygnalizowane kwestie nie podważają zasadności przyjętej konstrukcji pracy jako takiej, lecz wskazują na trudności związane z jej realizacją w tak szerokim zakresie tematycznym. Problematyka ta zostanie szerzej omówiona w dalszej części recenzji, poświęconej uwagom krytycznym.

4. Podstawa źródłowa i literatura

Jednym z najważniejszych walorów recenzowanej rozprawy jest rozbudowana i zróżnicowana podstawa źródłowa, na której Autor oparł swoje rozważania. Oleg Hański wykorzystał szerokie spektrum materiałów, obejmujące zarówno źródła pisane o charakterze archiwalnym, jak i dane archeologiczne oraz przekazy ikonograficzne. Tak szeroki dobór

podstawy źródłowej należy uznać za w pełni uzasadniony w przypadku badań nad uzbrojeniem, które jako element kultury materialnej wymaga podejścia interdyscyplinarnego.

Szczególne znaczenie w pracy przypisano źródłom o charakterze masowym, przede wszystkim rejestrom popisowym wojsk zaciężnych oraz inwentarzom uzbrojenia przechowywanego w zamkach i miastach. Autor słusznie dostrzega ich potencjał badawczy i podejmuje próbę ich systematycznej analizy, wykorzystując również elementy metod statystycznych. Pozwala to na uchwycenie nie tylko jakościowych, ale także ilościowych aspektów uzbrojenia, co stanowi istotny walor pracy i zbliża ją do nowocześniejszych tendencji badawczych w historii wojskowości.

Na uwagę zasługuje również wykorzystanie źródeł archeologicznych oraz ikonograficznych, które uzupełniają materiał pisany i pozwalają na pełniejsze odtworzenie form oraz funkcji poszczególnych elementów uzbrojenia. Autor wykazuje świadomość ograniczeń poszczególnych kategorii źródeł i stara się konfrontować uzyskane z nich informacje, co należy ocenić pozytywnie z punktu widzenia krytyki źródłowej.

Bibliografia pracy jest obszerna i obejmuje literaturę w kilku językach, w tym opracowania polskie, anglojęzyczne oraz prace powstałe w kręgu historiografii wschodnioeuropejskiej. Tak szeroki zakres wykorzystanej literatury świadczy o dużym nakładzie pracy oraz ambicji Autora, by uwzględnić możliwie pełny stan badań nad analizowaną problematyką. Na szczególne podkreślenie zasługuje próba włączenia do obiegu naukowego literatury mniej obecnej w polskiej historiografii, co należy uznać za istotny walor pracy.

Jednocześnie należy zauważyć, że dominująca rola źródeł o charakterze rejestrowym, choć w pełni zrozumiała ze względu na ich znaczenie dla badań nad uzbrojeniem, może prowadzić do pewnego zawężenia perspektywy interpretacyjnej. W niektórych partiach pracy widoczna jest przewaga analizy materiału ilościowego i opisowego nad próbą jego szerszego osadzenia w kontekście porównawczym lub funkcjonalnym. Kwestia ta nie podważa wartości zgromadzonego materiału, lecz wskazuje na możliwość jego dalszego pogłębienia interpretacyjnego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że podstawa źródłowa oraz wykorzystana literatura stanowią jeden z najmocniejszych elementów rozprawy i świadczą o dobrym przygotowaniu warsztatowym Autora. Jednocześnie sposób ich wykorzystania w niektórych fragmentach pracy rodzi pytania o proporcje pomiędzy analizą materiału a jego syntetycznym ujęciem, co zostanie szerzej omówione w dalszej części niniejszej recenzji.

5. Metody badawcze

Rozprawa Olega Hańskiego ma charakter interdyscyplinarny, co wynika bezpośrednio z natury podjętej problematyki, sytuującej się na pograniczu historii wojskowości, bronioznawstwa, archeologii oraz historii sztuki. Autor jest świadomy tej złożoności i deklaruje wykorzystanie zróżnicowanego aparatu badawczego, dostosowanego do specyfiki analizowanych źródeł oraz przedmiotu badań.

Na szczególne podkreślenie zasługuje zastosowanie metod analizy ilościowej w odniesieniu do źródeł o charakterze masowym, przede wszystkim rejestrów popisowych wojsk zaciężnych. Autor podejmuje próbę nie tylko zestawienia danych liczbowych dotyczących liczebności oddziałów czy występowania poszczególnych elementów uzbrojenia, lecz także ich interpretacji przy użyciu podstawowych narzędzi statystycznych. Pozwala to na uchwycenie pewnych tendencji i zależności, które trudno byłoby dostrzec wyłącznie na poziomie analizy jakościowej.

Istotnym elementem warsztatu badawczego jest również wykorzystanie metod rekonstrukcji – zarówno bezpośredniej, jak i pośredniej – w odniesieniu do zestawów uzbrojenia (armatur), a także stosowanie metody porównawczej oraz analizy filologicznej w przypadku terminologii źródłowej. Tak szeroki wachlarz zastosowanych metod należy ocenić pozytywnie, jako świadczący o ambicji Autora i jego dążeniu do możliwie wszechstronnego ujęcia badanego zagadnienia.

Jednocześnie należy zauważyć, że wielość zastosowanych metod badawczych nie zawsze znajduje w pełni równomierne odzwierciedlenie w poszczególnych partiach pracy. W niektórych fragmentach dominują podejścia opisowe i zestawieniowe, podczas gdy potencjał metod analitycznych i porównawczych mógłby zostać wykorzystany szerzej, zwłaszcza w kontekście interpretacji zgromadzonego materiału.

Dotyczy to w szczególności rozbudowanych partii pracy poświęconych typologii uzbrojenia zaczepnego i ochronnego, gdzie Doktorant z dużą skrupulatnością przedstawia poszczególne kategorie broni, ich warianty, występowanie w źródłach pisanych, ikonografii oraz materiałach archeologicznych. Analiza ta, choć wartościowa jako zestawienie materiału, ma w wielu miejscach charakter przede wszystkim deskryptywny i nie zawsze prowadzi do pogłębionych wniosków dotyczących funkcjonowania omawianych elementów uzbrojenia w praktyce wojennej.

Przykładowo: w partiach poświęconych broni siecznej oraz broni drzewcowej Autor koncentruje się na zagadnieniach takich jak produkcja, ceny czy występowanie w różnych

typach źródeł, jednak w mniejszym stopniu podejmuje próbę ich szerszego osadzenia w kontekście taktycznym lub porównawczym. Podobną tendencję można zaobserwować w analizie broni strzelczej, gdzie bogaty materiał źródłowy nie zawsze zostaje w pełni wykorzystany do sformułowania bardziej ogólnych wniosków dotyczących zmian w strukturze uzbrojenia czy sposobach prowadzenia walki.

W rezultacie niektóre partie pracy sprawiają wrażenie rozbudowanego katalogu materiału źródłowego, podczas gdy możliwości interpretacyjne, wynikające z przyjętych założeń metodologicznych, mogłyby zostać wykorzystane szerzej, zwłaszcza w zakresie analizy funkcjonalnej i komparatystycznej.

Zastrzeżenie to nie podważa jednak ogólnej oceny warsztatu badawczego Olega Hańskiego, który należy uznać za dobrze przygotowany i adekwatny do charakteru podjętego tematu. Wskazuje natomiast na możliwość dalszego pogłębienia analizy poprzez bardziej konsekwentne wykorzystanie deklarowanych narzędzi badawczych.

6. Najważniejsze osiągnięcia pracy

Do najważniejszych osiągnięć recenzowanej rozprawy należy zaliczyć przede wszystkim próbę całościowego ujęcia problematyki uzbrojenia wojsk polskich funkcjonujących na południowo-wschodnich ziemiach Królestwa Polskiego w latach 1470–1520. Autor podejmuje zagadnienie, które dotychczas było obecne w historiografii w sposób fragmentaryczny, najczęściej w ramach szerszych opracowań dotyczących wojskowości polskiej późnego średniowiecza. Przedstawiona praca stanowi zatem istotny krok w kierunku uporządkowania i pogłębienia wiedzy na temat uzbrojenia stosowanego na tym specyficznym obszarze pogranicza.

Za szczególnie wartościowe należy uznać wykorzystanie przez Doktoranta szerokiego korpusu źródeł o charakterze masowym, przede wszystkim rejestrów popisowych wojsk zaciężnych oraz inwentarzy uzbrojenia. Ich systematyczna analiza pozwoliła na uchwycenie rzeczywistego obrazu wyposażenia wojskowego, zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym. Zastosowanie elementów analizy statystycznej w odniesieniu do tych materiałów stanowi istotny walor pracy i umożliwia wyjście poza tradycyjne, opisowe ujęcie problemu.

Kolejnym istotnym osiągnięciem jest próba rekonstrukcji tzw. armatur, rozumianych jako zestawy uzbrojenia przypisane do poszczególnych kategorii żołnierzy. Ujęcie to pozwala na odejście od analizy pojedynczych elementów uzbrojenia na rzecz spojrzenia bardziej funkcjonalnego, uwzględniającego ich współwystępowanie oraz praktyczne zastosowanie w

warunkach działań wojennych. Wprowadzenie tej kategorii analitycznej należy uznać za jeden z bardziej oryginalnych elementów pracy.

Na podkreślenie zasługuje również uwzględnienie w analizie kontekstu organizacyjnego funkcjonowania wojsk polskich na omawianym obszarze. Autor słusznie wskazuje, że charakter uzbrojenia pozostawał w ścisłym związku ze strukturą sił zbrojnych, obejmujących zarówno wojska zaciężne, pospolite ruszenie, jak i oddziały nadworne czy formacje miejskie. Takie ujęcie pozwala na lepsze zrozumienie funkcjonalnych uwarunkowań wyposażenia wojskowego.

Istotnym walorem pracy jest także zwrócenie uwagi na wpływ specyfiki działań wojennych prowadzonych na pograniczu południowo-wschodnim na kształt uzbrojenia wojsk polskich. Autor podejmuje próbę ukazania oddziaływania kontaktów z przeciwnikami reprezentującymi odmienne modele walki – w szczególności formacjami tatarskimi – na ewolucję wyposażenia wojskowego oraz organizację sił zbrojnych. W ten sposób praca wpisuje się w szerszą problematykę wzajemnych oddziaływań militarnych pomiędzy światem zachodnim a wschodnim.

Podsumowując: do najważniejszych osiągnięć rozprawy należy zaliczyć szeroki zakres podjętej problematyki, wykorzystanie bogatej i zróżnicowanej podstawy źródłowej, próbę zastosowania metod ilościowych w badaniach nad uzbrojeniem, a także dążenie do ujęcia analizowanego zagadnienia w sposób funkcjonalny i syntetyczny. Elementy te świadczą o dużym nakładzie pracy oraz ambicji badawczej Autora.

7. Uwagi krytyczne

Pomimo niewątpliwych walorów rozprawy, wskazanych w poprzednich częściach niniejszej recenzji, praca Olega Hańskiego nie jest wolna od mankamentów, które wymagają odnotowania i omówienia. Mają one przede wszystkim charakter konstrukcyjny i metodologiczny, a w mniejszym stopniu dotyczą samego doboru materiału źródłowego.

Najpoważniejszym zastrzeżeniem wobec rozprawy jest jej nadmierna objętość, która w wielu partiach nie znajduje pełnego uzasadnienia merytorycznego. Autor dąży do możliwie wyczerpującego przedstawienia analizowanego materiału, co – jak sygnalizowałem wcześniej – prowadzi do znacznego rozbudowania wyводу oraz wprowadzenia licznych fragmentów o charakterze szczegółowego opisu. W efekcie praca momentami traci na przejrzystości, a zasadnicze wnioski nie zawsze są dostatecznie wyeksponowane. Problem ten wiąże się z

brakiem konsekwentnej selekcji materiału oraz niewystarczającą dyscypliną narracyjną, co szczególnie widoczne jest w partiach pracy o charakterze katalogowym.

Z powyższym zagadnieniem łączy się kolejna istotna kwestia, mianowicie zaburzenie proporcji pomiędzy partiami opisowymi a analitycznymi. W wielu fragmentach pracy – zwłaszcza w rozdziałach poświęconych poszczególnym kategoriom uzbrojenia – dominuje podejście deskryptywne, polegające na szczegółowym przedstawieniu typologii broni, jej występowania w źródłach pisanych, ikonografii oraz materiałach archeologicznych, a także wariantów konstrukcyjnych. Choć tego rodzaju zestawienia mają niewątpliwą wartość dokumentacyjną i świadczą o dużej skrupulatności Autora, to jednak nie zawsze prowadzą do pogłębionej interpretacji historycznej. W rezultacie część wywodu przyjmuje charakter rozbudowanego katalogu materiału, który nie w pełni zostaje wykorzystany do sformułowania szerszych wniosków dotyczących funkcjonowania uzbrojenia w praktyce wojennej.

W tym miejscu należy również zwrócić uwagę na obecność fragmentów, które (choć interesujące same w sobie) pozostają jedynie luźno związane z zasadniczym problemem badawczym rozprawy. Dotyczy to zwłaszcza rozbudowanych partii poświęconych zagadnieniom produkcji i cen uzbrojenia, które w wielu przypadkach nie zostają w pełni powiązane z analizą jego funkcjonowania w strukturach wojskowych. Przykładem może być podrozdział dotyczący produkcji i cen szabel (s. 159–160), w którym Doktorant szczegółowo omawia kwestie organizacji rzemiosła, sporów cechowych czy kosztów zakupu poszczególnych elementów uzbrojenia. Analiza ta, choć oparta na interesującym materiale źródłowym, ma w znacznej mierze charakter opisowy, odnosi się *stricte* do ekonomii, i nie zawsze prowadzi do pogłębionych wniosków dotyczących wykorzystania tej broni w praktyce wojskowej na badanym obszarze.

W konsekwencji tego typu partie pracy sprawiają wrażenie rozbudowanych ponad potrzebę i wykraczających poza główny zakres tematyczny rozprawy, koncentrującej się na uzbrojeniu wojsk, a nie na szeroko rozumianej problematyce produkcji rzemieślniczej. Zjawisko to powtarza się także w innych częściach rozdziału poświęconego uzbrojeniu zaczepnemu, gdzie przyjęty schemat analizy poszczególnych typów broni prowadzi do nadmiernego rozbudowania partii opisowych kosztem ujęcia syntetycznego.

Zasygnalizowane wyżej problemy pozostają również w związku z ograniczonym wykorzystaniem potencjału metod analitycznych i porównawczych, których zastosowanie Autor deklaruje we wstępie. Analiza ilościowa, choć obecna w pracy, nie zawsze prowadzi do wyciągnięcia bardziej ogólnych wniosków, natomiast perspektywa komparatystyczna – zwłaszcza w odniesieniu do innych obszarów Europy – mogłaby zostać wykorzystana szerzej.

Dotyczy to szczególnie możliwości odniesienia omawianych zjawisk do równoległych procesów zachodzących w wojskowości Europy Zachodniej czy państw ościennych, co pozwoliłoby lepiej uchwycić specyfikę badanego obszaru.

Na osobną uwagę zasługuje sposób ujęcia problematyki strat wojennych i systemu rekompensat, w tym zwłaszcza odszkodowań za utracone wierzchowce. W podrozdziale poświęconym wykazom odszkodowań (s. 39–40) Autor przedstawia szczegółowe zestawienia stawek wypłat za konie oraz elementy uzbrojenia, wskazując na ich zróżnicowanie w zależności od jakości i przeznaczenia. Analiza ta ma niewątpliwą wartość źródłową i dokumentacyjną, jednak pozostaje w znacznej mierze na poziomie prezentacji materiału i nie zawsze prowadzi do pogłębionej refleksji nad znaczeniem tych danych dla funkcjonowania systemu wojskowego. Wydaje się zatem, że w tym miejscu zabrakło wyraźniejszego uwydatnienia roli wierzchowca jako kluczowego elementu funkcjonowania wojsk późnośredniowiecznych, zarówno w wymiarze militarnym, jak i ekonomicznym. Przedstawione zestawienia cen i odszkodowań, choć szczegółowe, nie zostały w pełni wykorzystane do sformułowania szerszych wniosków dotyczących znaczenia konia jako podstawowego czynnika skorelowanego z wartością bojową żołnierza, determinującego jego możliwości operacyjne oraz status ekonomiczny.

Jednocześnie należy zauważyć, że problematyka rekompensat za utratę koni nie stanowiła zjawiska odosobnionego, lecz wpisywała się w szerszy, dobrze rozpoznany w historiografii europejskiej system praktyk, określane mianem *restauratio equorum*, polegający na wynagradzaniu strat poniesionych w wierzchowcach podczas działań wojennych. Co istotne, analogiczne rozwiązania funkcjonowały również na gruncie polskim, zarówno w odniesieniu do rycerstwa, jak i wojsk zaciężnych, co znajduje odzwierciedlenie w praktyce wypłat odszkodowań oraz zapisach źródłowych dotyczących rekompensat za utracone konie i uzbrojenie.

Włączenie tego rodzaju kontekstu porównawczego pozwoliłoby nie tylko lepiej uchwycić znaczenie przedstawionych danych, lecz także ukazać je jako element szerszego systemu funkcjonowania armii europejskich późnego średniowiecza. Brak takiego odniesienia sprawia, że analiza – mimo bogactwa materiału – pozostaje w pewnym stopniu ograniczona do poziomu deskrypcji i nie w pełni wykorzystuje możliwości interpretacyjne wynikające z przyjętych założeń badawczych.

Pewne zastrzeżenia budzi także sposób realizacji szeroko zakreślonego programu badawczego. Doktorant podejmuje jednocześnie zagadnienia organizacji wojska, szczegółowej typologii uzbrojenia oraz rekonstrukcji armatur, co prowadzi do znacznego

rozszerzenia zakresu pracy. W efekcie niektóre partie rozprawy sprawiają wrażenie rozbudowanych ponad potrzebę, a ich związek z głównym problemem badawczym nie zawsze jest w pełni czytelny, co dodatkowo wpływa na zaburzenie proporcji całego wywodu.

Wreszcie należy zwrócić uwagę na kwestię spójności narracyjnej pracy. Znaczne rozdrobnienie struktury na liczne podrozdziały oraz szczegółowe jednostki analityczne powoduje, że wywód ulega fragmentaryzacji, co utrudnia jego odbiór jako całości. Dotyczy to zwłaszcza przejść pomiędzy poszczególnymi partiami pracy, gdzie nie zawsze dostatecznie wyraźnie zaznaczono powiązania pomiędzy analizowanymi zagadnieniami, co w konsekwencji osłabia przejrzystość konstrukcji pracy.

Wskazane uwagi krytyczne nie podważają zasadniczej wartości rozprawy, lecz wskazują na jej słabsze strony, związane przede wszystkim z realizacją ambitnego i szeroko zakreślonego programu badawczego. W wielu przypadkach mają one charakter konstrukcyjny i redakcyjny, więc mogłyby zostać ograniczone do kwintesencji. Praca zyskałaby dzięki bardziej konsekwentnej selekcji materiału oraz silniejszemu powiązaniu analiz szczegółowych z zasadniczym problemem badawczym.

8. Uwagi szczegółowe

Oprócz uwag natury ogólnej i metodologicznej, przedstawionych powyżej, recenzowana rozprawa zawiera również pewne uchybienia o charakterze szczegółowym, które należy z recenzenckiego obowiązku odnotować.

Zauważalna jest pewna tendencja do powtarzania informacji w różnych partiach pracy, szczególnie w obrębie rozdziałów poświęconych uzbrojeniu zaczepnemu i ochronnemu. Wynika to częściowo z przyjętego schematu analizy, aczkolwiek w niektórych przypadkach prowadzi do zbędnego rozbudowania wywodu i osłabienia jego syntetycznego charakteru.

Zestawienia tabelaryczne, choć niewątpliwie przydatne i świadczące o dużym nakładzie pracy, nie zawsze są w pełni wykorzystane w analizie tekstowej. W niektórych przypadkach wskazane byłoby ich szersze omówienie oraz wyraźniejsze włączenie do zasadniczego toku wywodu.

Podobne zastrzeżenia można odnieść do materiału ikonograficznego, który nie zawsze opatrzony jest pogłębionym komentarzem interpretacyjnym, pozwalającym w pełni wykorzystać jego potencjał badawczy.

W pracy pojawiają się ponadto drobne uchybienia redakcyjne, takie jak literówki czy niekonsekwencje w zapisie nazw własnych. Nie mają one charakteru zasadniczo utrudniającego

lekturę dyskursu , jednak ich eliminacja przyczyniłaby się do podniesienia ogólnego poziomu edytorskiego rozprawy.

Wskazane uwagi mają charakter uzupełniający i nie wpływają na ogólną ocenę rozprawy. Ich uwzględnienie mogłoby wszakże przyczynić się do zwiększenia przejrzystości oraz spójności pracy.

9. Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska autorstwa Olega Hańskiego *Uzbrojenie wojsk polskich na południowo-wschodnich ziemiach Królestwa Polskiego w latach 1470–1520* stanowi obszerne i ambitne opracowanie ważnego, a dotychczas niewystarczająco rozpoznanego, problemu badawczego z zakresu historii wojskowości późnego średniowiecza i początku epoki nowożytnej. Autor podjął się zadania trudnego i arcyżmudnego, wymagającego zarówno szerokiej kwerendy źródłowej, jak i umiejętności syntetycznego ujęcia zróżnicowanego materiału.

Na szczególne podkreślenie zasługuje wykorzystanie bogatej i zróżnicowanej podstawy źródłowej, w tym źródeł o charakterze masowym, a także podjęcie próby zastosowania metod analizy ilościowej oraz rekonstrukcji zestawów uzbrojenia. Praca wnosi istotny wkład do badań nad uzbrojeniem wojsk polskich, zwłaszcza w kontekście specyfiki południowo-wschodniego pogranicza Królestwa Polskiego.

Zgłoszone w niniejszej recenzji uwagi krytyczne odnoszą się przede wszystkim do nadmiernej objętości pracy (i ambicji Doktoranta – co stanowi ostatecznie dobry prognostyk), zaburzenia proporcji pomiędzy partiami opisowymi a analitycznymi oraz niewystarczającego wykorzystania potencjału interpretacyjnego zgromadzonego materiału. Wskazałem również na obecność fragmentów wykraczających poza zasadniczy zakres tematyczny oraz potrzebę szerszego uwzględnienia perspektywy porównawczej. Uwagi te nie podważają jednak zasadniczej wartości rozprawy, lecz wskazują kierunki jej udoskonalenia przed publikacją.

Po wnikliwym zapoznaniu się z rozprawą doktorską stwierdzam, że praca stanowi samodzielne rozwiązanie podjętego problemu badawczego oraz spełnia warunki określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1571). W związku z powyższym z pełnym przekonaniem wnoszę o dopuszczenie pana magistra Olega Hańskiego do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

Andrzej Mienicki